

WIESŁAW KRAIŃSKI

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

krainsk@umk.pl

ORCID: orcid.org/0000-0002-6236-6652

**ZABURZENIA OSOBOWOŚCI WIĄZKI TYPU „B”
ANTYSPOŁECZNE, HISTRIONICZNE,
BORDERLINE, NARCYSTYCZNE –
JAKO PRZYCZYNA NATURY PSYCHICZNEJ
W NIEWAŻNOŚCI MAŁŻEŃSTWA KANONICZNEGO,
W OPARCIU O SPRAWY STWIERDZENIA
NIEWAŻNOŚCI MAŁŻEŃSTWA
SĄDU BISKUPIEGO DIECEZJI TORUŃSKIEJ**

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/SPLP.2023.009>**Streszczenie**

Artykuł ze swej natury ma charakter interdyscyplinarny i przedstawia podstawy prawne oraz zaburzenia osobowości w opiniach psychologicznych skutkujących wyrażeniem ważnej zgody na małżeństwo w aspekcie konsensualnym przedmiotowym. Artykuł prezentuje instytucje zgody małżeńskiej jako przyczyny sprawczej małżeństwa i ukazuje jej nieważność konsensualną przedmiotową w analizie zaburzeń osobowości wiązki typu „B” antyspołeczne, histrioniczne, borderline, narcystyczne. Wyszczególnione przyczyny natury psychicznej, powodujące nieważność małżeństwa, zostały pogrupowane według płci, etiologii zaburzeń, dysfunkcyjności. Artykuł opiera się na analizie wybranych spraw w Sądzie Biskupim Diecezji Toruńskiej SBDT z lat 2012–2016. Analiza została zaprezentowana

przez autora w zakresie wszystkich zaburzeń osobowości, wraz z wnioskami psychologicznymi, prawnymi i statystycznymi w następujących artykułach: *Personality disorders as a cause of the invalidation of Catholic Marriage in Poland*, „The Person and the Challenges”, vol.10 (2020) n 1, ss. 193–213 oraz *Zaburzenia osobowości jako przyczyna niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, „Kultura i Edukacja” 2020 nr 1 (127), ss. 125–146. Wszelkie dane i przypadki spraw wykorzystane do powyższych analiz zostały użyte zgodnie z zasadą RODO o przetwarzaniu danych osobowych w celach badań naukowych, które podlegają ochronie i zabezpieczeniom wynikającym z *Rozporządzenia*, a w szczególności zasadzie minimalizacji i anonimizacji danych.

Słowa kluczowe: nieważność małżeństwa, zaburzenia osobowości, przyczyny psychiczne, niezdolność konsensualna

*PERSONALITY DISORDERS OF TYPE “B” – ASB, HISTRIONIC,
BORDERLINE AND NARCISSIST – AS PSYCHOLOGICAL CAUSES
FOR MARRIAGE NULLITY IN CASES FILED
IN THE DIOCESAN TRIBUNAL IN TORUN*

Abstract

The article is by its nature interdisciplinary and presents the legal basis and personality disorders in psychological opinions resulting in valid consent to marriage in the object consensual aspect. The article presents the institution of marital consent as a causal cause of marriage and shows its object consensual invalidity in the analysis of personality disorders of type „B” antisocial, histrionic, borderline, narcissistic. These psychological causes of invalidity of marriage are grouped into gender, etiology of disorder, dysfunctionality. The article is based on the analysis of selected cases from the years 2012–2016 which were judged at the Diocesan Tribunal in Torun. The analysis was presented by the author for all personality disorders with psychological, legal and statistical conclusions of the following articles: „Personality disorders as a cause of the invalidation of Catholic Marriage in Poland, The Person and the Challenges”, vol.10 (2020) n 1, pp. 193–213 and Personality disorders as a cause of consensual incapacity for canonical marriage, „Culture and Education” 2020 no. 1 (127), pp. 125–146. All data and case details used for the above analyses were used in accordance with the principle of the Data Protection Act which are subject to the protections and safeguards of the Regulation, in particular the principle of data minimisation and anonymisation.

Keywords: marriage nullity, personality disorders, psychological causes, consensual incapacity

1. STRUKTURA ZGODY MAŁŻEŃSKIEJ W ODNIESIENIU DO ZABURZEŃ OSOBOWOŚCI

Rozpatrując nieważność małżeństwa kanonicznego wyjaśnienia wymaga przyczyna sprawcza zaistnienia małżeństwa, którą jest konsens – zgoda. Zgodny akt woli na zaistnienie małżeństwa obecny jest we wszystkich systemach prawnych¹. Zasada ta została skonstruowana w prawie rzymskim i brzmi: *Matrimonium facit partium consensus*. Od kontrahentów wyrażających zgodę małżeńską wymaga się zdolności z punktu widzenia nie tylko prawnego, ale również psychicznego oraz stosownej do aktu wyrażenia zgody na małżeństwo dojrzałości². Trybunał kościelny, badając niezdolność z przyczyn natury psychicznej, rozpoznaje moment wyrażenia zgody, określając kontrahenta w zakresie psychicznej zdolności do jej wyrażenia.

Zgoda jest aktem woli wyrażonym zewnętrznie o wewnętrznej strukturze. Akt woli jest aktem ludzkim *actus humanus* o podwójnej konstelacji: intelektualnej i wolitywnej. Każda ze wspomnianych wymiarów może zostać zakłócona przez przyczyny natury psychicznej, powodując nieważność zgody małżeńskiej³. Zgoda małżeńska przyczyną sprawczą zaistnienia małżeństwa w zakresie kan. 1095 KPK wyróżnia się dwoma aspektami zdolności do jej wyrażenia: podmiotowym oraz przedmiotowym.

Pierwszy aspekt to niezdolność wyrażania zgody w dystynkcji podmiotowej. Przepisy kanoniczne stanowią w kan. 1095 n° 1 i n° 2 (Kan. 1095 – „Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy: 1° są pozbawieni wystarczającego używania rozumu; 2° mają poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych”). Niezdolność konsensualna podmiotowa dotyka momentu wyrażania zgody na małżeństwo.

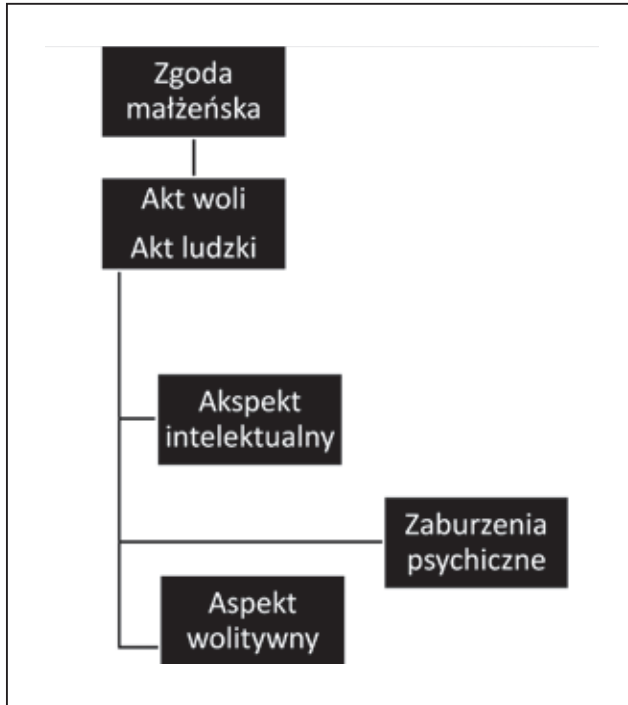
Niezdolność konsensualna przedmiotowa oscyluje wokół istotnych obowiązków małżeńskich. Kontrahent jest zdolny do wyrażenia zgody na małżeństwo, odznacza się zdolnością rozeznania, ale nie jest zdolny do zrealizowania przedmiotu zgody, którym są istotne obowiązki małżeńskie. Prawo rzymskie podkreślało, że do niemożliwego nikt nie może się zobowiązywać (*impossibilla nemo tenetur*), i z tego względu wyrażona prawidłowo zgoda małżeńska jest nieważna z powodu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich⁴.

¹ W. Kraiński, *Zaburzenia osobowości jako przyczyna niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, „Kultura i Edukacja”, vol. 10, (2020), nr 1, s. 126.

² J. Castano, *Il Sacramento del matrimonio*, Rzym 1992, s. 114.

³ Tamże, s. 114.

⁴ W. Kraiński, *Zaburzenia osobowości jako przyczyna niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, dz. cyt., s. 127.

2. NIEZDOLNOŚĆ KONSENSUALNA PRZEDMIOTOWA JEST ZDEFINIOWANA W KANONIE 1095 N°3

– „Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy: z przyczyn natury psychicznej nie są zdolni podjąć istotnych obowiązków małżeńskich”.

W cytowanej normie, w przeciwieństwie do poprzednich numerów 1 i 2, ustawodawca wyraźnie odwołuje się do przyczyn natury psychicznej (*ob gravem anomalium psychicam*).

W sformułowaniu „przyczyny psychiczne” zawarte są ciężkie postaci chorób psychicznych, jak również zaburzenia osobowości. Bianchi zaznacza, że niezdolność do podjęcia przedmiotu zgody – obowiązków ma odniesienie do jakiegokolwiek naturalnej niezdolności psychicznej osoby⁵.

Niezdolność – (*incapacitas*), o której mówi kan. 1095 n°. 3, jest pojęciem szerszym niż przyczyna natury psychicznej. Niezdolność konsensualna przedmiotowa jest korelacją przyczyny natury psychicznej i istotnych obowiązków małżeńskich. Biegli w swoich opiniach, spełniając zadanie pomocnicze wobec sędziego, weryfikują określone wymagania prawne, które poświadczają o zaistnieniu niezdolności konsensualnej przedmiotowej i tym samym o nieważności małżeństwa. Kryteria prawne i psychologiczne niezdolności konsensualnej są jasno sprecyzowane.

Przyczyna nieważności małżeństwa – zaburzenie psychiczne – musi być zawsze zaburzeniem ciężkim (*gravis*). Tylko niezdolność, a nie trudność w zakresie zgody małżeńskiej i urzeczywistnienia prawdziwej wspólnoty życia i miłości, powoduje nieważność małżeństwa. Hipoteza o istnieniu rzeczywistej niezdolności może być wysunięta jedynie w przypadku obecności poważnej anomalii, która musi w zasadniczy sposób naruszać zdolność rozumienia i wolę (Jan Paweł II, 1987, Benedykt XVI, 2009)⁶.

Barbieri, Keyes i Lopez podkreślają, że niezdolność w rozumieniu prawa nie zawsze pokrywa się z niezdolnością psychiczną, która jest kryterium medycznym. Istnieje napięcie między opinią diagnosty, która jest technicznie pomocnicza, a antropologią chrześcijańską, według której osoba jest w stanie funkcjonować w przestrzeni wolnego wyboru pomimo poważnego zaburzenia. Odwołując się do powyższego twierdzenia prawnika kanonisty, można stwierdzić, że napięcie o którym mówi, jest pozorne, gdyż zgodnie z modelem zdrowia psychicznego istnieje obszar wysokiej psychopatologii i wysokiego dobrostanu, który określa się zma-

⁵ W. Kraiński, *Personality disorders as a cause of the invalidation of Catholic Marriage in Poland*, „The Person and the Challenges”, vol.10, (2020), Number 1, s. 197.

⁶ Tamże, s. 197-198.

ganiem i taki kontrahent charakteryzuje się trudnościami w obrębie małżeństwa, a nie niezdolnością⁷.

Drugie kryterium niezdolności to uprzedniość – ma to związek z przyczyną sprawczą małżeństwa, jaką jest zgoda. Rzeczywista niezdolność musi istnieć w chwili wyrażenia zgody – i czynić kontrahenta absolutnie niezdolnym do podjęcia istotnych obowiązków. O istnieniu zaburzenia w chwili zawierania małżeństwa mówi etiologia zaburzenia, którą definiuje biegły na podstawie fachowej wiedzy psychologicznej i psychiatrycznej. Trwałość niezdolności, czyli jej nieusuwalność w chwili wyrażania zgody na małżeństwo – sędzia uzyskuje pewność na podstawie opinii biegłego, który zazwyczaj mówi o możliwości skutecznej terapii.

Absolutność niezdolności, która dotyczy każdego potencjalnego kontrahenta – biegły określa radykalizm zaburzenia osobowości. Sędzia, wydając orzeczenie o nieważności małżeństwa, przeprowadza z biegłym swoisty dialog:

- czy mamy do czynienia z zaburzeniem i jaka jest jego ciężkość
- jaka jest historia kliniczna
- pytanie dotyczy również terapii
- i wreszcie, jakie trudności powoduje zaburzenie w realizacji życia małżeńskiego⁸.

3. ISTOTNE OBOWIĄZKI MAŁŻEŃSKIE

Do stwierdzenia rzeczywistej niezdolności konsensualnej, oprócz weryfikacji przyczyny psychicznej, tzn. jej ciężkości, uprzedniości, trwałości, absolutności składową konieczną jest wskazanie jej relacji, inaczej – wpływu na wypełnienie istotnych obowiązków małżeńskich⁹.

Kanonistyka wskazuje na dwie kategorie obowiązków istotnych w sferze małżeństwa – dobra małżonków i dobra potomstwa. W tych kategoriach mieści się cały wymiar rzeczywistości małżeńskiej i rodzinnej. Deskryptywność obowiązków małżeńskich, do których odwołują się sądownictwo i biegli unormowana jest przez wyroki Roty Rzymskiej, której orzecznictwo ma charakter wzorcowy i obligujący dla wszystkich trybunałów niższych instancji. (*Sententia* 26/11/1986 n° 179 *coram Palestro Obligationes essentielles matrimonii, de quibus agendum est in casu, sunt quae referuntur ad bonum proles et bonum coniugum, (...) ad bonum fidei et bonum sacramenti, uti essentielles matrimonii proprietates (...) complementum psycho-*

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, s. 198.

⁹ Por. W. Kraiński, *Personality disorders as a cause of the invalidation of Catholic Marriage in Poland*, dz. cyt., s. 196–198.

sexuale specificum veri coniugis, (...) intima personarum atque operum coniunctione mutuum sibi adiutorium et servitium praestant). W zbiorze obowiązków istotnych zawarta jest wierność, nierozzerwalność, jedność psychoseksualna, zdolność do utrzymania, wewnętrznego związku jedności, wzajemna pomoc¹⁰.

4. SYSTEMATYKA OPRACOWANIA POSZCZEGÓLNYCH ZABURZEŃ OSOBOWOŚCI BAZUJE NA PODZIALE DIAGNOSTYCZNYM AMERYKAŃSKIEGO TOWARZYSTWA PSYCHIATRYCZNEGO:

zaburzenie osobowości wiązka A, wiązka B oraz wiązka C¹¹. Podział związany jest również z praktyką jurysprudencki Roty Rzymskiej, która bazuje na DSM, a ta nadaje kierunek całemu sądownictwu, w tym biegłym sądowym wydającym opinie dla sądów kościelnych. (Sententia 25/11/1993 coram Burke, 705–706 „*Adnotationes circa valorem ac usum «DSM». Psychiatriae iam a decenniis strenue conantur tum stabilire terminologiam necnon criteria. diagnostica pro individuandis diversis speciebus turbationum psychicarum adhibenda, tum universalem acceptationem huiusmodicriteriorum assequi. Cum prae oculis habeantur frequentes revisio effectae in noto «Diagnostic and Statistical Manual» ab Associatione Psychiatrica Statuum Foederatorum Americae in lucem edito, sperare quis posset quod conamina incoepata bene progrediantur*”¹²).

Potrzeba opinii biegłego w zakresie niezdolności z przyczyn psychicznych jest konieczna i stanowi ważny materiał dowodowy. Lecz nie można podchodzić w ocenie materiału dowodowego w sposób bezkrytyczny do opinii biegłego, które opierają się na testach osobowości, najbardziej popularny test MMPI. Według Alloperta żaden test osobowości nie jest w stanie samodzielnie określić wszystkich aspektów osobowości i nie da się ocenić danych, których uzyskuje się metodą projektywną, jeśli nie dysponuje się pomiarem opartym na metodach symetrycznych ze skalami, kwestionariuszami, które łączą one z całą strukturą osobowościową badanego¹³.

¹⁰ Tenże, *Bonum coniugum i jego wykluczenie w doktrynie i orzecznictwie Roty Rzymskiej*, „*Ius Matrimoniale*”, 16 (22), (2011), s. 104–111.

¹¹ P. Gałęcki, M. Pilecki, J. Rymaszewska, A. Szulc, S. Sidorowicz, J. Wciórka, *DSM–5*, Wrocław 2018, s. 714. W celach diagnostycznych kategoryalnie pogrupowano poszczególne grupy zaburzeń osobowości w zależności od dysfunkcji. Wiązka dziwaczno-ekscentryczna, teatralno-emocjonalna, lękliwo-zatroskana. W przedmiocie artykułu zajmujemy się zaburzeniami dysfunkcyjnymi dotyczącymi emocji.

¹² Por. W. Kraiński, *Personality disorders as a cause of the invalidation of Catholic Marriage in Poland*, dz. cyt., s. 199–200.

¹³ G. Zuanazzi, *Psicologia e psichiatria nelle cause matrimoniali canoniche*, Watykan 2012, s. 458.

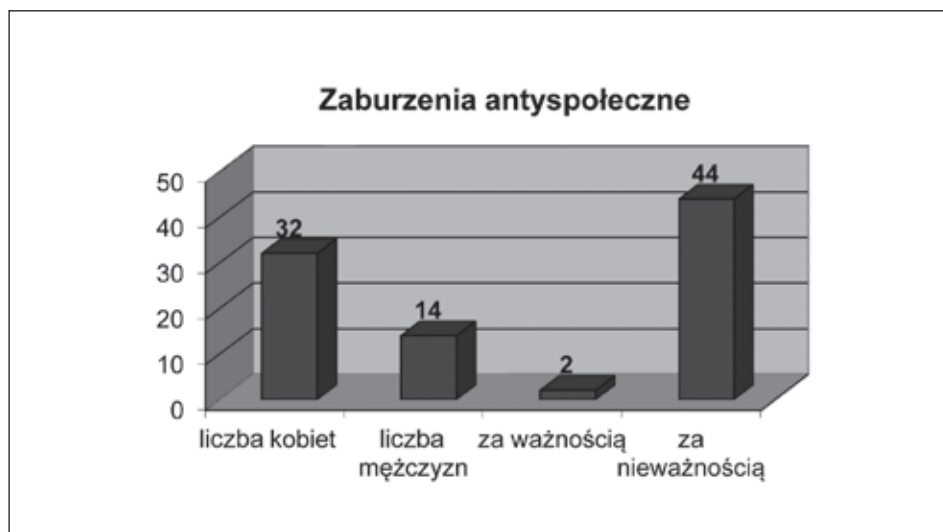
5. ZABURZENIA OSOBOWOŚCI TYPU B – ZABURZENIA DRAMATYCZNO – NIEKONSEKWENTNE

A. Antyspołeczne zaburzenie osobowości 301.7 (F 60.2)

W opisie DSM V antyspołeczne zaburzenie osobowości występuje po piętnastym roku życia. Charakteryzuje się nieprzestrzeganiem norm społecznych i prawnych. Formami oszustwa i kłamstwa, impulsywności i braku opanowania, agresją, przemocą na, narażaniem na niebezpieczeństwo własnej osoby, a także innych, brakiem odpowiedzialności na gruncie zawodowym a także finansowym. W opisywanym typie osobowości osoba nie posiada wyrzutów sumienia, braku poczucia żalu, charakteryzuje się obojętnością, brakiem empatii oraz traktowaniem instrumentalnie innych, również w obszarze życia seksualnego¹⁴.

Dane statystyczne – odniesienie do analiz¹⁵.

Wśród opinii biegłych w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa osobowość antyspołeczna pojawia się aż 46 razy, a skutkowałą orzeczeniem nieważności małżeństwa w 44 przypadkach. Dotyczyła 32 mężczyzn i 8 kobiet. W 14 przypadkach rozpoznano zaburzenie osobowości, a w 2 tylko rys zaburzonej osobowości.

¹⁴ P. Galecki, M. Pilecki, J. Rymaszewska, A. Szulc, S. Sidorowicz, J. Wciórka, DSM-5, dz. cyt., s. 729–731.

¹⁵ W. Kraiński, *Zaburzenia osobowości jako przyczyna niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, dz. cyt., s. 134–137. Prezentacja analiz osobowości dysocjalnej została przedstawiona w artykule.

Rozpoznanie różnicowe¹⁶

W łączności z osobowością antyspołeczną biegli wyróżnili: uzależnienie od alkoholu¹⁷, osobowość narcystyczną¹⁸, osobowość niedojrzałą¹⁹, osobowość histryczną²⁰, opóźnienie intelektualne, promiskuityzm, uzależnienie od hazardu²¹, agresję²², kradzież²³, uzależnienie od narkotyków²⁴, homoseksualizm powiązany z osobowością dyssocjalną²⁵ oraz dysfunkcyjność w obszarze seksualnym²⁶.

Etiologia

Biegli upatrują zaburzenia osobowości antyspołecznej w rodzinie generacyjnej²⁷. Czas formowania się zaburzenia dyssocjalnego (F 60.2) dotyczy wczesnego dzieciństwa. Wśród etiologii osobowości dyssocjalnej wybija się rodzina generacyjna i stosowany model wychowawczy²⁸. Rodzice, nie stawiają granic i wymogów wychowawczych, przyzwalają na niemoralne życie oraz kłamstwa²⁹. Znaczenie ma również pochodzenie z rodziny o niewłaściwych wzorcach religijnych, wychowawczych. Kolejną przyczyną jest patologiczna

więź z rodzicami, rodzice niezdolni wychowawczo – zdrady rodziców³⁰). Pośród przyczyn osobowości dyssocjalnej w zakresie rodziny pierwotnej występuje także nadopiekuńczość³¹. Na kształtowanie się osobowości pozwanego wpływ miała również rodzina pierwotna. Matka

pozwanego była osobą skrajnie nadopiekuńczą – rodzice, zarówno matka, jak i ojciec wszystko wykonywali za swoje dzieci: dzieci nie miały żadnych obowiązków, wręcz były wyręczane we wszystkim. Pozwany i jego bracia mogli robić to, na co mieli ochotę; zabawa, wczesne kontakty seksualne, upijanie się w wieku

¹⁶ P. Gałęcki, M. Pilecki, J. Rymaszewska, A. Szulc, S. Sidorowicz, J. Wciórka, *DSM-5*, dz. cyt., s. 717. Rozpoznanie różnicowe – zaburzenia osobowości wpisują się bardzo często w spektrum innych zaburzeń psychicznych. Zaburzenia osobowości w analizie biegłych wymagają różnicowania z cechami osobowości, które nie osiągnęły kryterium diagnostycznego zaburzenia.

¹⁷ Akta SBDT 7/P/12, 54/P/12.

¹⁸ Akta SBDT 8/P/11, 14/P/11, 38/P/14, 43/P/13.

¹⁹ Akta SBDT 29/P/11, 35/P/13, 26/P/12, 40/P/10, 29/P/12, 4/P/13, 5/P/13, 12/P/13, 7/P/13, 49/P/14.

²⁰ Akta SBDT 49/P/10.

²¹ Akta SBDT 40/P/13, 39/P/15, 1/P/14.

²² Akta SBDT 25/P/14.

²³ Akta SBDT 7/P/14.

²⁴ Akta SBDT 58/P/13.

²⁵ Akta SBDT 14/P/14.

²⁶ Akta SBDT 59/P/14.

²⁷ Akta SBDT 13/P/12.

²⁸ Akta SBDT 29/P/12.

²⁹ Akta SBDT 24/P/12.

³⁰ Akta SBDT 47/P/13, 41/P/12.

³¹ Akta SBDT 49/P/14.

młodzieńczym³². Biegły wyciąga wniosek, że osobowość dysocjalna ma podstawy związane z psychozą³³.

Etiologia osobowości antyspołecznej, zdaniem biegłych, ma swoje podłoże w rodzinie proalkoholowej. Na ukształtowanie się takiej osobowości będzie wpływał alkoholizm w rodzinie o charakterze patologicznym³⁴, model traktowania matki przez ojca, brak szacunku, stosowanie przez ojca przemocy wobec matki (w sensie psychicznym i fizycznym), często problemy ojca z prawem³⁵. Biegły wskazał, że na tworzenie osobowości antisocjalnej mają wpływ relacje rodzinne – u mężczyzny, który stracił rodziców w wieku 4 lat brak więzi z rodziną sprawił, że nie był w stanie funkcjonować w małżeństwie i społeczeństwie³⁶.

Obszar dysfunkcyjny

Zaburzenie osobowości antyspołeczne przyjmuje różne postaci. Wyróżniono osobowość o charakterze agresywnym³⁷, u której dominowała władczość, agresywność, próba całkowitego podporządkowania, przemoc i agresja fizyczna – co skutkowało dysfunkcją w obszarze życia rodzinnego. Obszar życia rodzinnego przenosi się na grunt problemów z prawem, braku empatii, manipulacji, brakiem poszanowania praw innych, brakiem odpowiedzialności za czyny, mściwością, zastraszaniem, kontrolowaniem bliskich, brakiem poczucia winy³⁸, wyłudzeniem pieniędzy, zaciąganiem kredytów, uprawianiem hazardu, przymuszaniem do współżycia, wyżywaniem się na przedmiotach martwych, niedotrzymywaniem zobowiązań finansowych, funkcjonowaniem poza życiem rodzinnym, w kręgu: koledzy – alkohol³⁹.

W obszarze dysfunkcyjnym biegli wskazywali również na zaburzenia dysocjalne osobowości, bunt wobec przyjętych społecznie autorytetów, na przykład matki oraz impulsywność w sferze seksualnej, niewierność partnerów, kłamstwo, kłótnie, rękoczyny, kradzież⁴⁰. Biegli wskazują na mściwość, nadużywanie alkoholu, okazywanie własnej wyższości chorobliwą zazdrością, nieodpowiedzialność w zakresie zawodowym, patologiczne podejście do pieniędzy⁴¹. Biegła zwraca uwagę również na powiązanie cech osobowości dysocjalnej z niedojrzałością, –

³² Akta SBDT 43/P/13.

³³ Akta SBDT 62/P/14.

³⁴ Akta SBDT 48/P/12, 29/P/11.

³⁵ Akta SBDT 18/P/11.

³⁶ Akta SBDT 10/P/12.

³⁷ Akta SBDT 46/P/08.

³⁸ Akta SBDT 18/P/11.

³⁹ Akta SBDT 93/P/11.

⁴⁰ Akta SBDT 9/P/12.

⁴¹ Akta SBDT 11/P/12.

uzależnienie od narkotyków typu marihuana i amfetamina, łamanie prawa, nadużywanie alkoholu⁴².

Zaburzenie antyspołeczne osobowości, jak wykazują biegli, przejawia się w następujących obszarach życia:

- **obszar edukacji**, podczas której powód miał problemy z zachowaniem (bójki, używanie narkotyków, nadzór kuratora);
- **obszar zawodowy** – z powodu niestabilności i braku konsekwencji pozwany podejmował różne prace zawodowe, zwalniał się z nich, wchodził w konflikty z pracodawcami, miał problemy z podjęciem obowiązków jako pracownik;
- **obszar uzależnień** – akta sprawy wskazują na to, że powód był uzależniony od narkotyków już w okresie przedślubnym. Jak stwierdza biegły, objawami uzależnienia były: przekrwione oczy, nadpobudliwość psychomotoryczna, stany depresyjne, myśli samobójcze, apatia, bierność, lęki, bezsenność lub nadmiar snu, agresja słowna i fizyczna, urojenia prześladowcze, podejrzliwość⁴³.
- **obszar społeczny** – powód prowadził życie kawalerskie, bez zobowiązań. Biegły diagnozuje przyczynę i określa jej stopień jako umiarkowany, ale biorąc pod uwagę całość materiału dowodowego, należy stwierdzić, że przyczyna jest ciężka i w sposób poważny zakłóciła zdolność pozwanego do zbudowania trwałej wspólnoty małżeńskiej⁴⁴. Osobowości dys socjalnej towarzyszy niedojrzałość, kłamstwo, życie bez zobowiązań, poniżanie innych, manipulacja, kłótność, rozchwianie seksualne, brak poczucia winy⁴⁵, agresja fizyczna, przemoc psychiczna, oszukiwanie dla zysku, egocentryzm, egoizm, brak poczucia winy, impulsywność w sferze seksualnej, przywłaszczanie mienia⁴⁶.

Wśród badanych spraw biegli wyróżnili, oprócz wcześniej wspomnianych cech osobowości dys socjalnej – uzależnienie od seksu. Mężczyzna chwali się licznymi relacjami seksualnymi, nadużyciami w sferze seksualnej. Biegli łączą zaburzoną osobowością o charakterze dys socjalnym (F 60.2) oraz narcystyczną (F 60.8), a także nadmierny popęd / uzależnienie seksualne (F 52.7)⁴⁷. W jednej ze spraw biegły dokonuje szczegółowego opisu poszczególnych symptomów zaburzenia pozwanego: impulsywność w obszarze seksualnym (liczne zdrady i związki seksualne), napady agresji słownej oraz fizycznej, poniżanie, krytykowanie, wypadki

⁴² Akta SBDT 50/P/13, 26/P/12.

⁴³ Akta SBDT 40/P/10.

⁴⁴ Akta SBDT 40/P/10.

⁴⁵ Akta SBDT 24/P/12.

⁴⁶ Akta SBDT 26/P/11.

⁴⁷ Akta SBDT 14/P/11.

samochodowe po spożyciu alkoholu, brak odpowiedzialności w sprawach zawodowych i rodzinnych, brak poczucia winy, egoizm, egocentryzm, manipulowanie w celu osiągnięcia swoich celów, praktykowanie seksu grupowego, oralnego, używanie gadżetów seksualnych i przymuszanie partnerek do tego samego, regularne oglądanie filmów pornograficznych, onanizowanie się, gwałt na powódce, gdy odmawiała seksu, masturbacja jako sposób na wyładowanie swoich emocji, nieumiejętność odroczenia współżycia seksualnego i zapanowania nad nim, płacenie za seks⁴⁸.

Biegli również wskazują na powiązanie osobowości antysocjalnej z uzależnieniem od hazardu⁴⁹. Osobowość pozwanego charakteryzuje się: osobowością zaburzoną dyssocjalną (F 60.2 według DSM –V) oraz uzależnieniem od hazardu (F 263.0. według DSM–IV). Obszar dysfunkcyjny w opisie osobowości dyssocjalnej określa się jako kierowanie się tylko względami materialnymi⁵⁰.

B. Histrioniczne zaburzenie osobowości: 301.50 (F 60.4)

Opis zaburzenia osobowości według DSM V. Zaburzenie tego typu osobowości charakteryzuje się hiper emocjonalnością i potrzebą skoncentrowania na sobie uwagi. Szybko zmieniający się i powierzchowny sposób reagowania emocjonalnego, niestosowne zachowania seksualne, skupienie uwagi na swoim wyglądzie fizycznym, wypowiedzi bogate w język emocjonalny z minimalną treścią informacyjną, zachowania teatralne, uleganie wpływom osób w zależności od sytuacji okoliczności, relacje ocenia i traktuje jako głębsze niż są w rzeczywistości⁵¹.

Dane statystyczne⁵²

W okresie badawczym biegli wykazali zaburzenie bądź elementy zaburzeniowe osobowości histrionicznej 14 razy. W 10 przypadkach sąd stwierdził nieważność małżeństwa. Zaburzenie dotyczyło mężczyzn w 6 przypadkach, a w pozostałych 8 kobiet.

Rozpoznanie różnicowe

W rozpoznaniu różnicowym osobowość histrioniczna łączona jest z niedojrzałością psychoemocjonalną⁵³, z osobowością obsesyjno-kompulsywną⁵⁴, z osobo-

⁴⁸ Akta SBDT 21/P/12.

⁴⁹ Akta SBDT 36/P/12.

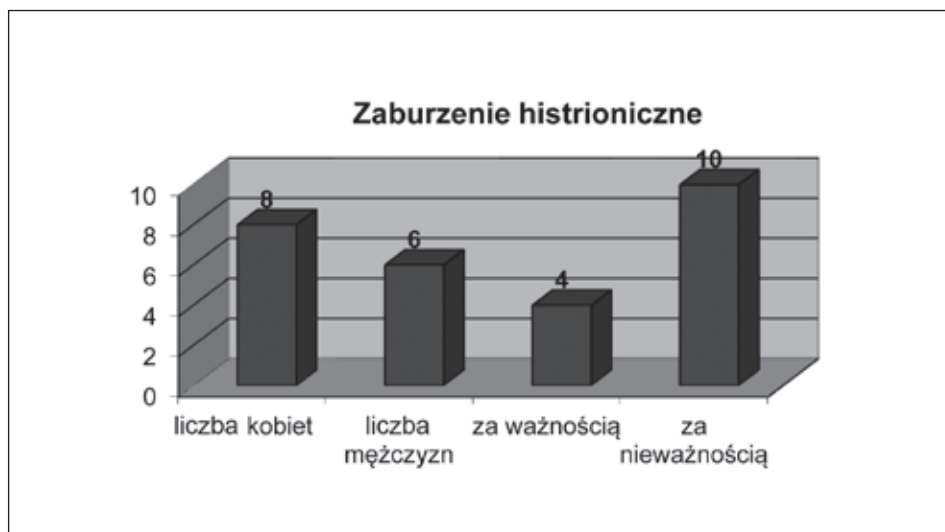
⁵⁰ Akta SBDT 47/P/13.

⁵¹ P. Gałęcki, M. Pilecki, J. Rymaszewska, A. Szulc, S. Sidorowicz, J. Wciórka, *DSM–5*, dz. cyt., s. 729–731, 739–740.

⁵² W. Kraiński, *Zaburzenia osobowości jako przyczyna niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, dz. cyt., s. 137–138. Prezentacja analiz zaburzeń osobowości histrionicznej została przedstawiona w artykule.

⁵³ Akta SBDT 35/P/11, 52/P/10, 47/P/14.

⁵⁴ Akta SBDT 27/P/10, 32/P/12, 49/P/10, 22/P/13, 3/P/12.

wością zależną⁵⁵ z cechami osobowości narcystycznej⁵⁶ oraz z zaburzeniem borderline⁵⁷.

Etiologia

Biegli wskazują na sytuację rodzinną i związane z nią deficyty⁵⁸. Akta sprawy wskazują, że osobowość niedojrzała o cechach histrionicznych ukształtowała się w powódce pod wpływem jej sytuacji rodzinnej. Jak zeznają strony oraz świadkowie, straciła matkę w dzieciństwie. Ojciec nie zadbał emocjonalnie o powódkę po tej stracie – związał się z kobietą, wobec której był uległy, pozwalał emocjonalnie odrzucać powódkę. Powódka uciekała z domu do starszej siostry. Sytuacja ta, trwająca przez cały okres młodości powódki, spowodowała w niej powstanie deficytów w podstawowych obszarach – bezpieczeństwa, miłości, wsparcia, uznania, przynależności.

Obszar dysfunkcyjny

Osobowość powierzchownie ujawniająca swoje emocje, a głębsze skrywająca. Cechują ją pogodne usposobienie; pozorna otwartość; dynamiczność; tłumienie agresji i wrogich uczuć; silna potrzeba społecznej aprobaty, nawet za cenę nieujawniania i wyrażania swojego zdania, konformizm, postawa formalna, pewna sztywność; podwyższona skala nastawień obronnych; Osoby takie mają silną

⁵⁵ Akta SBDT 53/P/14, 4/P/14.

⁵⁶ Akta SBDT 36/P/13.

⁵⁷ Akta SBDT 30/P/14.

⁵⁸ Akta SBDT 30/P/14.

potrzebę przedstawiania się w jak najlepszym świetle, przez co wyniki testu mają niską wiarygodność; ukrywają one prawdziwe motywacje postępowania, są nieszczerze i niewiarygodne w wypowiedziach – przekształcają fakty i zmieniają rzeczywistość w celu osiągnięcia własnych korzyści; używają kłamstw, by przedstawić siebie z korzystnej strony⁵⁹.

C. Zaburzenie osobowości z pogranicza – borderline 301.83 (F 60.30)

Opis z DSM V charakteryzuje tego rodzaju typ osobowości. Unikanie wymaganego odrzucenia przez innych, niestabilne i burzliwe relacje, wahania między idealizacją a negacją, zakłócenia poczucia własnej tożsamości, niestabilny obraz siebie. Impulsywność w następujących obszarach: finansowym, seksualnym, nadużywaniem substancji, gesty lub groźby samobójcze lub samookaleczenia. Niestabilne reakcje emocjonalne związane z zmiennością nastroju. W krótkim czasie nasilone epizody dysforii, zachowania charakteryzujące się brakiem opamiętania oraz gniewem. Wyobrażenia paranoidalne oraz objawy dysocjacyjne⁶⁰.

Dane statystyczne⁶¹

Wśród zaburzeń osobowości z pogranicza w analizowanym materiale biegli wyszczęgnili

4 przypadki dotyczące wyłącznie kobiet. Sprawy kończyły się wyrokiem stwierdzającym nieważność małżeństwa⁶².

Rozpoznanie różnicowe

Biegli zdiagnozowali zaburzenie osobowości z pogranicza bez innych współistniejących zaburzeń.

Etiologia

Wskazany w sprawach jest wyłącznie okres pojawienia się zaburzenia – to wczesna dorosłość, okres przed 20. rokiem życia⁶³.

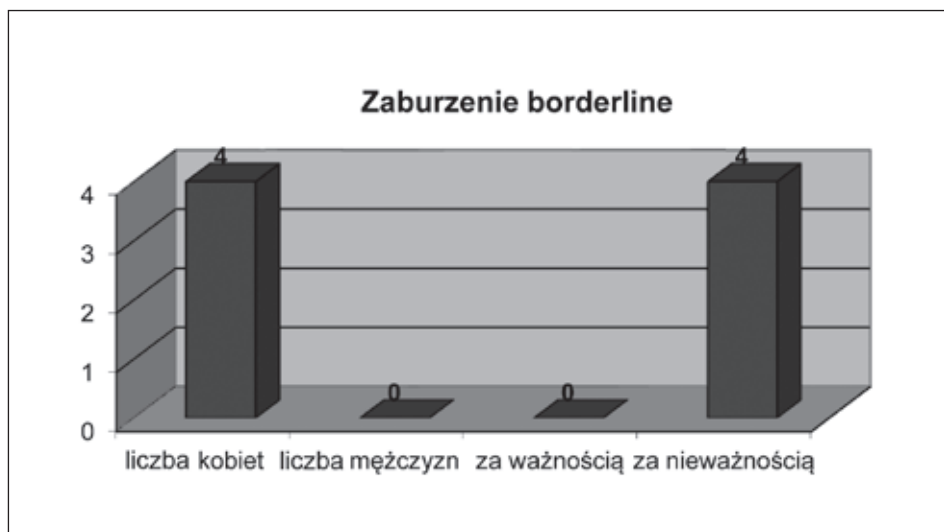
⁵⁹ Akta SBDT 35/P/11, 52/P/10, 47/P/14.

⁶⁰ P. Gałęcki, M. Pilecki, J. Rymaszewska, A. Szulc, S. Sidorowicz, J. Wciórka, *DSM-5*, dz. cyt., s. 734–735.

⁶¹ W. Kraiński, *Zaburzenia osobowości jako przyczyna niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, dz. cyt., s. 138–139. Prezentacja analiz zaburzeń osobowości z pogranicza została przedstawiona w artykule.

⁶² Akta SBDT 48/P/10; 12/P/11.

⁶³ Akta SBDT 48/P/10, 37/P/12.

Obszary dysfunkcyjne

W sprawie⁶⁴ biegły opisuje specyficzne cechy dla osobowości borderline:

- impulsywność w obszarze seksualnym i emocjonalnym,
- impulsywność w zakresie nadużywania alkoholu (upijanie się) i narkotyków, a także w zakresie kontaktów interpersonalnych – pozwany potrafił całymi godzinami rozmawiać na portalach, przez telefon ze znajomymi, spędzał wiele godzin na tzw. imprezach, wyjściach, spotkaniach z innymi; niestabilność w relacjach interpersonalnych, wyborach, decyzjach, cechująca się szybkimi zmianami pomiędzy skrajną idealizacją a dewaluacją,
- zaburzenie tożsamości własnej – niestabilne wyobrażenie na temat swojego „ja”,
- niestabilność nastroju: od stanów depresyjnych z myślami samobójczymi, lękowymi, po stany uniesienia, egzaltacji, sztucznego poczucia szczęścia,
- poczucie pustki, nudy, wiecznej tęsknoty za czymś nieuchwytnym, nierealnym. Obszar dysfunkcyjny tych osób, jak wykazują biegli, to: promiskuityzm⁶⁵, kontakty z wieloma partnerami, więzi uczuciowe podejmowane z przypadkowymi, zmienianymi partnerami oraz nieumiejętność utrzymania trwałych związków⁶⁶.

Ilustracja zjawiska na przykładzie wskazuje na inne zachowania towarzyszące zaburzeniu: używanie kłamstwa, oszustwa w celu zdobycia profitów materialnych,

⁶⁴ Akta SBDT 48/P/10.

⁶⁵ Akta SBDT 12/P/11.

⁶⁶ Akta SBDT 37/P/12.

własnej wygody i przyjemności; manipulacja innymi poprzez histerię, szantaż emocjonalny, groźenie, wyzwiska, obrażanie innych, powódka, aby osiągnąć swój cel potrafiła szantażować partnera samobójstwem; histeryzowała, płakała, wyzywała, bywała wulgarna, jak dziecko, które w niedojrzały sposób chce osiągnąć swoje cele; agresja i autoagresja⁶⁷.

D. Narcystyczne zaburzenie osobowości 301.81 (F 60.81)

Charakterystyka opisu DSM V wyszczególnia następujące kryteria diagnostyczne: poczucie wyższości, wyobraźni w zachowaniu, potrzeba bycia podziwianym, brak empatii, wielkościowe przekonania o swojej wartości, wyobrażenia o nieograniczonych zdolnościach, sukcesie, władzy, piękności, przekonanie o byciu wyjątkowym, niepowtarzalnym, oczekiwanie szczególnego traktowania w relacjach społecznych, relacje międzyludzkie oparte na wykorzystaniu innych osób do osiągnięcia własnych potrzeb i celów, niechęć do identyfikowania się z uczuciami i potrzebami innych ludzi. Zazdrość, arogancja, wyniosłe zachowanie, nadużycia seksualne⁶⁸.

Dane statystyczne⁶⁹

W analizowanym okresie biegli zdiagnozowali osobowość narcystyczną w 24 przypadkach, w 5 przypadkach wydali opinie o istnieniu osobowości narcystycznej bez znamion rozpoznania różnicowego. W 17 przypadkach zaburzenie dotyczyło diagnozowanych mężczyzn, a w 8 – kobiet. W 21 sprawach uzyskano w tym zakresie wyrok za nieważnością małżeństwa, w 3 sprawach wyrok był orzeczony jako negatywny.

Rozpoznanie różnicowe

W sprawach biegli łączyli u diagnozowanych osobowość narcystyczną z elementami osobowości dyssocjalnej⁷⁰, z osobowością zależną⁷¹, osobowością niedojrzałą⁷², z cechami osobowości zależnej⁷³ z osobowością histrioniczną⁷⁴.

⁶⁷ Akta SBDT 29/P/14.

⁶⁸ P. Gałęcki, M. Pilecki, J. Rymaszewska, A. Szulc, S. Sidorowicz, J. Wciórka, *DSM-5*, dz. cyt., s. 742–743.

⁶⁹ W. Kraiński, *Zaburzenia osobowości jako przyczyna niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, dz. cyt., s. 139–141. Prezentacja analiz zaburzeń osobowości narcystycznej została przedstawiona w artykule.

⁷⁰ Akta SBDT 12/P/08, 8/P/11.

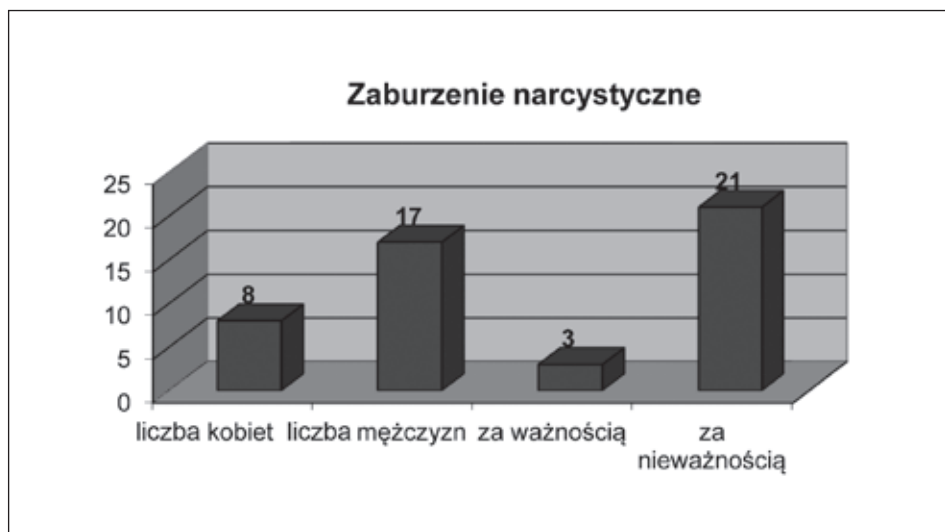
⁷¹ Akta SBDT 22/P/11; 46/P/14, 14/P/12.

⁷² Akta SBDT 5/P/10, 49/P/11, 20/P/09, 36/P/11, 25/P/11.

⁷³ Akta SBDT 11/P/13, 41/P/14.

⁷⁴ Akta SBDT 16/P/14.

Etiologia

Biegli wskazują na symbiotyczny związek, zwłaszcza z matką⁷⁵. Zaburzenie osobowości istnieje już od wczesnej dorosłości – okresu przed 18. rokiem życia. Matka stworzyła z nim symbiotyczny związek – polegający na spełnianiu jego oczekiwań i traktowaniu go jako kogoś wyjątkowego, lepszego od innych⁷⁶.

Rodzina pierwotna wywiera bardzo silny wpływ na zaburzenie: matka pozwanej była dominująca, histeryzująca, o cechach osobowości narcystycznej, traktowała ojca pozwanej z góry, w rodzinie tej panował matriarchat. Pozwana przejęła niewłaściwe wzorce zachowań po matce. Obraz rodzinny ukazuje się jako niestabilny pod względem emocjonalnym. W domu tym najprawdopodobniej dochodziło do wielu kłótni, a dzieci zawierały okresowe „koalicje” z jednym z rodziców. Taki przekaz psychologiczny ze strony rodziców („nie możesz być sobą”, „bądź taki, jaki chcemy, żebyś był”) w formie m. in. niewypowiedzianego skryptu jest najczęściej podwaliną wtórnych zaburzeń narcystycznych⁷⁷.

Obszar dysfunkcyjny

Biegły opisuje obszary zaburzonego funkcjonowania: brak inicjatywy w obszarze zawodowym, podejmowania decyzji, kłamstwo, oszukiwanie, manipulacja, wykorzystywanie innych w sprawach finansowych, bierność i zachowania uciekowe w wyborach życiowych, wielkościowe poczucie *ja*, egocentryzm i nieadekwatna ocena siebie, tendencja do postrzegania i ukazywania siebie w lepszym

⁷⁵ Akta SBDT 36/P/11, 64/P/09.

⁷⁶ Akta SBDT 1/P/13.

⁷⁷ Akta SBDT 11/P/13.

świecie, przy wyraźnej skłonności do obwiniania innych; trudności w identyfikowaniu się z potrzebami i uczuciami innych ludzi; egoizm i egocentryzm; zawiść i butne postawy zachowania się wobec innych; impulsywność w nawiązywaniu kontaktów z płcią przeciwną; brak odpowiedzialności, obmawianie, histeria, gdy sprawy nie są zgodne z zamiarem, agresja słowna, karanie milczeniem, brak dialogu z małżonkiem⁷⁸. Pojawiają się również problemy z kontrolą wrogości, podejrzliwość, obmawianie innych, egoizm, kłamstwo, egocentryzm, obrażanie się, złośliwość⁷⁹, brak wglądu w siebie⁸⁰, nieprzyjmowanie perspektywy innej niż własna, oczekiwanie od otoczenia przyjmowania zaspokajania własnych potrzeb⁸¹. Kolejne cechy to: zaborczość, brak odpowiedzialności za rodzinę, niewierność seksualna⁸², oszukiwanie w celu osiągnięcia osobistej korzyści poprzez stosowanie szantażu, poczucia wyższości, amoralność, zazdrość⁸³; kradzież, malwersacje, oszustwa; przemoc psychiczna; poczucie, że wszystko mu/jej się należy i że inni muszą automatycznie spełniać jego/jej oczekiwania; poczucie wyjątkowości, mania wielkości; egoizm i brak empatii; używanie kłamstwa, mitomania, aby osiągnąć swoje cele i wykorzystać innych finansowo; niezdolność do odpowiedzialności za czyny w sferze zawodowej, zobowiązaniach urzędowych⁸⁴.

W perspektywie małżeństwa można wyróżnić dysfunkcjonalność w obszarach⁸⁵:

- a) wzajemność małżonków (strona po dwóch miesiącach od zawarcia małżeństwa całkowicie odsunęła się emocjonalnie – kontrahent nie zadbał o jej uczucia, spędzał czas samemu, bądź ze swoją kochanką; oszukiwał, udawał przy innych kochającego i troskliwego męża, a przy powódce był oschły, zimny, bez kontaktu emocjonalnego z nią, nieobecny, pozwany nie angażował się również w prace domowe);
- b) otwarcie na nowe życie (pozwany nie wykluczał posiadania potomstwa w związku, ale nie był zaangażowany w planowanie powiększania rodziny, nie zależało mu na tym);
- c) wierność (pozwany nie zachował obowiązku wierności w małżeństwie – zdrada nastąpiła jeszcze w narzeczeństwie, a także w małżeństwie; pozwany miał cztery związki seksualne, do których przyznał się powódce, świadkowie również potwierdzają te zdrady. Pozwany prowadził podwójne życie

⁷⁸ Akta SBDT 52/P/10, 1/P/13, 51/P/13.

⁷⁹ Akta SBDT 44/P/11.

⁸⁰ Akta SBDT 53/P/14, 22/P/11.

⁸¹ Akta SBDT 64/P/09.

⁸² Akta SBDT 14/P/11.

⁸³ Akta SBDT 20/P/09.

⁸⁴ Akta SBDT 28/P/13, 11/P/13, 16/P/14.

⁸⁵ Akta SBDT 3/P/10.

i był nieuczciwy. Biegli podkreślają dysfunkcjonalność osobowości narcystycznej w obszarze życia seksualnego⁸⁶, zaspokajanie tylko własnych potrzeb seksualnych, nie licząc się zupełnie z potrzebami swojego partnera we współżyciu seksualnym ,masturbacja, oglądanie pornografii.

PODSUMOWANIE

W wiązce typu B biegli zdefiniowali największą liczbę zaburzeń osobowości w odniesieniu do wszystkich zaburzeń wyszczególnionych przez DSM-5. Najczęstszym zaburzeniem osobowości jest osobowość antyspołeczna. Wyszczególniono ją 46 razy w tym: 32 mężczyzn i 14 kobiet, co zgodne jest z doktryną psychologiczną. W 44 przypadkach biegli stwierdzili zaburzenie osobowości, a w pozostałych dwóch przypadkach wskazali wyłącznie na rys osobowości. Ze względu na zdecydowaną większość przypadków z zaburzoną osobowością antyspołeczna, wyszczególnionych przez biegłych wymaga ona bardziej szczegółowego potraktowania.

Zaburzenie osobowości dyssocjalnej nie jest jednorodne. Mamy do czynienia z odmianami osobowości antyspołecznej:

- osobowość antyspołeczna zachłanna, z cechami osobowości narcystycznej, w której możemy wyszczególnić: drapieżność oraz zawistność;
- osobowość antyspołeczna, broniąca własnej reputacji, prezentująca swoją doskonałość;
- osobowość antyspołeczna ryzykująca, podejmująca działania niebezpieczne;
- osobowość antyspołeczna nomadyczna, związana z włóczęgostwem z wyboru;
- osobowość antyspołeczna: wroga brutalność, okrucieństwo, brak wyrzutów sumienia, lęku;
- osobowość antyspołeczna dysydencka: dysydenci nie akceptują rutyny dnia codziennego, są niezależni w myśleniu, nie podejmują obowiązków płynących z zasad społecznych, są niezależni i autonomiczni⁸⁷.

Kontrahent z zaburzeniem antyspołecznym nie jest w stanie podjąć istotnych obowiązków małżeńskich w zakresie relacji interpersonalnych; cechuje go patologiczny egocentryzm, brak pozytywnego zachowania wobec potomstwa, brak wierności, co przejawia się w rozpasaniu seksualnym. Osoby antyspołeczne,

⁸⁶ Akta SBDT 1/P/14.

⁸⁷ W. Kraiński, *Osobowość dyssocjalna jako przyczyna psychiczna nieważności małżeństwa*, dz. cyt., s. 34–35.

według podejścia poznawczego w psychologii, cechują się słabą zdolnością planowania, nie są odpowiedzialne za konsekwencje własnych czynów⁸⁸.

Na drugiej pozycji w stwierdzeniu nieważności małżeństwa znajduje się zaburzenie narcystyczne osobowości – wyróżniono dwadzieścia cztery przypadki, w tym dwadzieścia jeden uzyskało stwierdzenie nieważności małżeństwa. Większość przypadków to mężczyźni – w liczbie siedemnastu, co zgodne jest z badaniami psychologicznymi.

Zaburzenie histrioniczne wystąpiło w badaniach czternaście razy, w ośmiu przypadkach to kobiety, w sześciu mężczyźni.

Zaburzenie osobowości typu borderline jest najbardziej wyraziste w diagnostyce. Cztery przypadki to wyłącznie kobiety i we wszystkich przypadkach orzeczono nieważność małżeństwa, bez określeń różnicowych⁸⁹.

Pomimo, iż wyszczególnione zaburzenia osobowości stanowią przyczynę psychiczną do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich i realizacji wspólnoty całego życia, należy zaznaczyć, że zawsze pierwszorzędna rola nie przynależy do niezdolności natury psychicznej lecz niezdolności kanonicznej, gdyż tylko ona decyduje o niezdolności konsensualnej.

Bibliografia

Źródła

Akta – Sądu Biskupiego Diecezji Toruńskiej – SBDT

12/P/08, 46/P/08, 20/P/09, 64/P/09, 4/P/10, 5/P/10, 40/P/10, 48/P/10, 49/P/10, 52/P/10, 8/P/11, 12/P/11, 14/P/11, 18/P/11, 22/P/11, 25/P/11, 26/P/11, 29/P/11, 35/P/11, 36/P/11, 44/P/11, 49/P/11, 14/P/12, 46/P/14, 3/P/12, 7/P/12, 9/P/12, 10/P/12, 11/P/12, 13/P/12, 21/P/12, 24/P/12, 26/P/12, 29/P/12, 32/P/12, 36/P/12, 37/P/12, 41/P/12, 54/P/12, 27/P/10, 48/P/12, 4/P/13, 7/P/13, 1/P/13, 5/P/13, 11/P/13, 12/P/13, 22/P/13, 28/P/13, 35/P/13, 36/P/13, 40/P/13, 43/P/13, 47/P/13, 50/P/13, 51/P/13, 58/P/13, 60/P/13, 1/P/14, 4/P/14, 7/P/14, 14/P/14, 16/P/14, 25/P/14, 29/P/14, 30/P/14, 38/P/14, 41/P/14, 47/P/14, 49/P/14, 53/P/14, 59/P/14, 62/P/14, 39/P/15.

Literatura

Castano J., *Il Sacramento del matrimonio*, Rzym 1992.

Gałecki P., Pilecki M., Rymaszevska J., Szulc A., Sidorowicz S., Wciórka J., *DSM-5*, Wrocław 2018.

⁸⁸ Tamże, s. 36–38.

⁸⁹ Tenże, *Personality disorders as a cause of the invalidation of Catholic Marriage in Poland*, dz. cyt., s. 210–211.

Kraiński W., *Osobowość dysocjalna jako przyczyna psychiczna nieważności małżeństwa*, „Ius matrimoniale”, 15 (21), (2010), s. 27–42.

Kraiński W., *Bonum coniugum i jego wykluczenie w doktrynie i orzecznictwie Roty Rzymskiej*, „Ius Matrimoniale”, 16 (22), (2011), s. 99–116.

Kraiński W., *Personality disorders as a cause of the invalidation of Catholic Marriage in Poland*, „The Person and the Challenges”, vol.10, (2020), Number 1, s. 193–213.

Kraiński W., *Zaburzenia osobowości jako przyczyna niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, „Kultura i Edukacja”, Volume 10, (2020), nr 1, s. 125–146.

Zuanazzi G., *Psicologia e psichiatria nelle cause matrimoniali canoniche*, Watykan 2012.